

Märkning av importerade, färdigförpackade livsmedel i Malmö stad

- Uppfyller butikerna Livsmedelsverkets
märkningskrav?

Carina Nilsson

2013

Miljö- och hälsoskydd

Examensarbete för magisterexamen 15 hp

Lunds universitet

Titel: Märkning av importerade, färdigförpackade livsmedel i Malmö stad – Uppfyller butikerna Livsmedelsverkets märkningskrav?

English title: Labeling of imported pre-packaged foods in Malmö – do the stores meet the National Food Agency’s labeling requirements?

Författare: Carina Nilsson

Utbildning: Miljö- och hälsoskyddsprogrammet

Kurstitel: Miljö- och hälsoskydd - examensarbete

Kurskod: MVEN01

Omfattning: 15 hp

Område: Miljövetenskap

Nivå och fördjupning på arbetet: Avancerad D

Intern handledare: Nils-Bo Nilsson

Extern handledare: Micaela Aleman

Examinator: Karl Ljung

Universitet: Lunds universitet

Institution: Miljövetenskapliga institutionen

Utgivningsort: Lund

Utgivningsår: 2013

Nyckelord: märkning, livsmedelsmärkning, märkningsregler, butiksundersökning, Malmö

Förord

Jag valde att skriva om livsmedelsmärkning eftersom jag under min utbildning på Miljö- och hälsoskyddsprogrammet i Lund, insåg att livsmedelssäkerhet var det ämne som tilltalade mig allra mest. Efter diskussion med min interna handledare på vid Lunds universitet och externa handledare på Malmö miljöförvaltning, blev det mer och mer självklart att jag skulle undersöka märkning i Malmö.

Detta arbete har varit ett mycket kul och intressant arbete att genomföra. Jag har fått mycket ny kunskap och givande erfarenheter från butiksbesök, kontakt med Malmö miljöförvaltning och mina hjälpsamma handledare Micaela Aleman och Nils-bo Nilsson.

Stort tack till mina handledare! Ni har bidragit med stor inspiration och bra feedback.

Tack även till Mark Thomson, för korrekturläsning av arbetets engelska enkät. Guld värt!

Och slutligen, tack till min 1-åriga dotter Klara, som har varit snäll och lugn i långa stunder så att mamma fått tid ibland till att skriva.

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att undersöka efterlevnaden av lagen gällande märkning av importerade färdigförpackade livsmedel hos livsmedelsbutiker i Malmö. 20 butiker studerades. Vid besöken granskades dels märkning av ett antal importerade färdigförpackade livsmedel, och dels utfördes enkätundersökning kring butikens livsmedelsmärkning och märkningsrutiner.

Enkätundersökningen besvarades vanligtvis av ägare eller butikschef. 80 procent av svarandena uppgav att de kände till Livsmedelsverkets regler kring märkning, men ändå fanns det saknade uppgifter och bristfällig märkning i alla butikerna. De vanligast saknade märkningsuppgifterna var svensk beteckning och den svenska formuleringen "bäst före ...". Svensk beteckning saknades hos 42 procent av produkterna, medan "bäst före ..." saknades hos 40 procent.

27 procent av alla de undersökta produkterna saknade helt svensk märkning. De som i enkätundersökningen uppgav att de alltid hade svensk märkning hade mycket sällan det när man jämförde det med resultaten från märkningsgranskningen.

I enkätsvaren fanns svar som speglade många butiksägares inställning att de såg grossisten som ansvarig för märkning, trots att butiksägaren enligt Livsmedelsverkets regler är den ansvarige. De allra flesta uppgav att de hade fått information om märkning från livsmedelsinspektörer, så enbart mer information om märkning hjälper sannolikt inte för att stävja problemet.

Abstract

The purpose of this thesis is to examine the compliance of the labeling law of imported pre-packaged foods in grocery stores in Malmö. 20 stores were studied. During the visits the labels of a number of imported pre-packaged foods were examined, and there was also a survey conducted about the store's food labels and their labeling routines.

The survey was usually answered by the owner or store manager. 80 percent of the respondents answered that they knew of the National Food Administration's rules about labeling, but there were missing information and inadequate labeling in all stores. The most commonly missing labeling information was Swedish designation and the words "best before ..." in Swedish. Swedish designation was missing in 42 percent of the products, while "best before ..." was missing in 40 percent.

27 percent of all the examined products didn't have any Swedish labels at all. Those in the survey who said that they always had Swedish labels, very rarely had so when reviewing the results of the labeling examination.

In the survey responses there were answers which reflected many store owners' attitude that they saw the wholesaler as responsible for the labeling, even though the store owner is the one responsible according to the National Food Administration's rules. The vast majority answered that they had received information about labeling from food inspectors, so just more information about labeling will unlikely help to curb the problem.

Innehållsförteckning

INTRODUKTION	7
BAKGRUND	7
<i>Märkning i Malmö</i>	7
<i>Tidigare examensarbeten inom området</i>	7
<i>Vilka konsekvenser får bristande märkning för människor?</i>	8
<i>Vad händer juridiskt när märkningsregler inte följs?</i>	9
<i>Vad säger lagen?</i>	9
SYFTE	10
<i>Frågeställning</i>	10
AVGRÄNSNING	11
<i>Urval av butiker</i>	11
<i>Urval av livsmedel</i>	11
<i>Avgränsning gällande märkningsuppgifter att granska</i>	11
METOD	13
<i>Enkät</i>	13
<i>Märkningsgranskning</i>	13
RESULTAT	14
RESULTAT FRÅN ENKÄTUNDERSÖKNING.....	14
RESULTAT FRÅN MÄRKNINGSGRANSKNING.....	22
KORRELATIONER.....	27
ÖVRIGA NOTERINGAR UNDER UNDERSÖKNINGENS GÅNG.....	28
DISKUSSION	29
SVAR PÅ FRÅGESTÄLLNING.....	29
ENKÄTUNDERSÖKNING	30
MÄRKNINGSGRANSKNING	30
KORRELATIONER.....	31
PROBLEM UNDER ARBETETS GÅNG	32
SLUTSATS.....	33
FRAMTID.....	33

INTRODUKTION

Bristfällig eller felaktig märkning av livsmedel kan äventyra människors hälsa. Särskilt farligt är det när uppgifter om allergena ingredienser utelämnats, eftersom människor med födoämnesallergier kan drabbas av mycket allvarliga reaktioner när de utsätts för allergener. Det är alltså en stor fara för livsmedelssäkerheten, och det är mycket allvarligt när sådana brister förekommer.

En annan allvarlig brist är ifall förpackningen saknar tillräckliga uppgifter för spårbarhet. Spårbarhetsmärkningen finns till för att livsmedlet ska kunna återkallas från marknaden och för att människor ska kunna bli avrättade från konsumtion av produkten vid händelse av att något är fel med livsmedlet. Om dessa nödvändiga uppgifter saknas innebär det också fara för livsmedelssäkerheten.

Konsumenter ska självklart även ha möjlighet att läsa hållbarhetstid, förvaringsanvisningar och eventuella bruksanvisningar så att livsmedlet förvaras och tillreds rätt. Annars finns risken att livsmedlet blir otjänligt.

BAKGRUND

Märkning i Malmö

Enligt rapporten *Kontroll av märkning av förpackade livsmedel i butiker* (Fredriksson, 1998) från Malmö Miljöförvaltning så kontrollerade Malmös miljöförvaltning märkning i 155 st livsmedelsbutiker i Malmö under februari och mars 1998. Av de kontrollerade butikerna hade 57 st (cirka 37 %) butiker så allvarliga brister i märkningen av de granskade produkterna att de butikerna fick uppföljande återbesök.

I rapporten anges den vanligaste bristen ha varit att det saknades märkning på svenska. Det nämns också två anledningar till att det ofta brister i märkning, nämligen att butiker ibland importerar livsmedel på egen hand och ibland köper in importerade produkter från grossister som slarvat med märkningen.

Tidigare examensarbeten inom området

Efter att jag sökt efter tidigare examensarbeten som gjorts kring granskning av livsmedelsmärkning, så kom jag fram till att det inte gjorts mycket inom området. Endast ett relevant arbete hittades: ett examensarbete med titeln *Märkning av importerade färdigförpackade livsmedel i Stockholms stad* (Pettersson, 2009), som utfördes 2009 vid Umeå universitet. I detta arbete utfördes märkningsgranskning och enkätundersökning om märkning i 20 butiker. Märkningsgranskningen i den undersökningen bestod av att 30 slumpvis utvalda produkter i varje butik granskades kring huruvida de hade märkning på

svenska och på engelska, samt 6 av de utvalda produkterna i varje butik dessutom granskades utförligare kring huruvida de uppfyllde Livsmedelsverkets krav på märkning. Från resultaten i denna undersökning kan nämnas att 43 procent av de granskade produkterna saknade svensk märkning.

Vilka konsekvenser får bristande märkning för människor?

Livsmedelsverket har sedan 1989 registrerat rapporter om livsmedel som orsakat allvarliga biverkningar i Sverige. Mellan åren 1989 och 1995 rapporterades 77 fall in, och dessa finns sammanfattade i den vetenskapliga artikeln *Labelling of potential allergens in food* (Kjelkevik et al, 1997). Av 77 rapporterade fall var 51 ett resultat av otillräcklig märkning. 6 av fallen hade dödlig utgång och många av de övriga fallen krävde sjukhusvård, såsom vid allergisk chock och andningsbesvär. Livsmedlen var i alla rapporterna produkter som bestod av mer än en ingrediens. Det rörde sig om färdigförpackade livsmedel i 85 % av fallen. Exempel på vanligen inblandade livsmedel var choklad, godis, glass, hamburgare, köttbullar, korv, bröd, kakor och pasta. I fallen identifierades följande allergener: mjölk (18 fall), jordnöt (14), sojaprotein (10), ägg (8), gluten (7), hasselnöt (5), laktos (3), mandel (3), ärtprotein (3), sesamfrö (2), valnöt (1), pinjenöt (1), aprikos (1), och solrosfrö (1). Oftast kände inte konsumenten till förekomsten av den allergena ingrediensen i produkten. I 51 fall berodde konsumentens ovetande på bristfällig märkning. I 13 fall var förekomsten ett resultat av kontaminering under produktionsprocessen. I de övriga 13 fallen stod ingrediensen angiven i märkningen, men igenkändes inte av konsumenten, och konsumerades således av misstag.

Exempel från de rapporterade fallen:

komjolk i korv (fick dödlig utgång),

sojaprotein i hamburgare (fick dödlig utgång),

jordnötsflingor på bröd (var felmärkt som mandel, fick dödlig utgång),

hasselnöt i choklad (fick dödlig utgång),

ägg i färdigrätt (som marknadsfördes som fri från ägg),

ägg i ost,

gluten i glutenfri pasta,

ägg+mjölk+gluten+sojaprotein i kakmix (som enligt märkningen skulle vara utan de nämnda allergenerna),

hasselnöt i kaka,

sesamfrön i färdig pastasås (sesamfrön stod inte utskrivet, utan räknades som ”kryddor”),

jordnötter i kryddblandning i nudelpaket (jordnötter stod inte utskrivet, utan räknades som ”kryddor”).

Även väldigt låga doser av vissa livsmedels ingredienser kan orsaka allergiska reaktioner hos konsumenter, med allt ifrån milda till livshotande hälsorisker (Cheftel, 2005). Vanliga allergener ingår ofta i förädlade livsmedel, därför är det livsviktigt att konsumenterna kan lita på att ingrediensförteckningen är fullständig och korrekt.

Vad händer juridiskt när märkningsregler inte följs?

När allvarliga brister i livsmedelsmärkningen hittas så innebär det generellt att butiken blir föremål för återbesök inom ett par veckors tid. Om det vid återbesöket fortfarande hittas allvarliga brister i märkningen, kan dessa åtgärder bli aktuella:

- Ett omedelbart förbud mot saluhållande av bristfälligt märkta produkter.
- Ärendet lämnas över för åtalsprövning till åklagarmyndigheten.
- Förslag till Miljönämnden om utfärdande av ett löpande vite.

Enligt tidigare nämnda rapport från Malmö Miljöförvaltning (Fredriksson, 1998) så var det sex butiker i den granskningen som fortfarande hade så pass allvarliga brister i märkningen vid återbesöket, att de ärendena lämnades över till åklagare.

Vad säger lagen?

Det är i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel som man hittar de rådande märkningsreglerna. De föreskrifterna grundar sig på Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/13/EG om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om märkning och presentation av livsmedel samt om reklam för livsmedel och efterföljande ändringsdirektiv.

Här följer en kort sammanfattning av föreskrifterna (Livsmedelsverket, 2004):

- Den enskilde butiksinnehavaren är skyldig att se till så att de produkter som säljs i butiken är korrekt märkta.
- Märkningen får inte vilseleda konsumenten.
- Märkningen ska vara lätt att förstå, väl synlig och klart läsbar.
- Språket ska vara svenska, eller snarlikt (om orden är snarlika och lättförståeliga för en svensktalande).
- Alla livsmedelsförpackningar, med några få undantag, ska vara märkta med:
  1. beteckning
  2. ingrediensförteckning
  3. mängd av vissa ingredienser eller kategorier av ingredienser
  4. nettokvantitet
  5. bäst före-dag eller sista förbrukningsdag

6. speciella anvisningar för förvaring eller användning
7. namn eller firmanamn och adress
8. bruksanvisning
9. verklig alkoholhalt
10. Ursprung
11. uppgifter om innehåll av allergena ingredienser

SYFTE

Syftet med detta arbete är att undersöka efterlevnaden av lagen gällande märkning av importerade färdigförpackade livsmedel hos livsmedelsbutiker i Malmö.

Frågeställning

Min frågeställning är följande:

- Följer de undersökta butikerna i Malmö Livsmedelsverkets märkningskrav?
- Vilka märkningsuppgifter saknas oftast?
- Kring vilka märkningsuppgifter är det vanligast att det förekommer brister?

AVGRÄNSNING

Urval av butiker

Arbetet begränsas till att omfatta granskning av 20 butiker, eftersom det är en rimlig begränsning utifrån att arbetet omfattar 15 högskolepoäng. Vilka 20 butiker som ska granskas får jag hjälp från Malmös livsmedelsavdelning att välja ut, eftersom de känner till vilka butiker i Malmö som har stort sortiment färdigförpackade importerade livsmedel.

Urval av livsmedel

Antal livsmedel att granska per butik begränsas till 10, eftersom jag anser det vara en rimlig arbetsbörda för ett arbete på 15 högskolepoäng. Dessa 10 livsmedel per butik ska vara från livsmedelsgrupperna konfektyrer och konserver, eftersom dessa två grupper normalt återfinns som vanligen förekommande livsmedelsgrupper i butiker med hög andel importerade färdigförpackade livsmedel. På så vis blev undersökningen betydligt mer enhetlig än om jag skulle välja 10 livsmedel per butik från ospecifika livsmedelsgrupper.

Avgränsning gällande märkningsuppgifter att granska

Vid granskningen av livsmedlen i butik, så kommer i denna undersökning föreskrivna märkningsuppgifter att granskas utifrån följande märkningskrav:

1. *beteckning*

Kommer att granskas utifrån om uppgiften finns på svenska. Finns uppgiften på svenska kommer den att granskas utifrån huruvida den är korrekt.

2. *ingrediensförteckning*

Kommer att granskas utifrån om uppgifterna finns på svenska. Finns uppgifterna på svenska kommer de att granskas utifrån huruvida de är korrekta.

3. *mängd av vissa ingredienser eller kategorier av ingredienser*

Behöver bara anges i vissa fall. Kommer att granskas utifrån om den finns på svenska, samt om den ska finnas där i de fall den saknas.

4. *nettokvantitet*

Kommer att granskas utifrån om uppgiften finns. Finns uppgiften så kommer den att granskas utifrån huruvida den är korrekt.

5. *bäst före-dag eller sista förbrukningsdag*

Kommer att granskas utifrån om uppgiften finns överhuvudtaget, samt om den finns på svenska. Finns uppgifterna så kommer de att granskas utifrån huruvida de är korrekta.

6. *speciella anvisningar för förvaring eller användning*

Behöver endast anges i fall där anvisning är nödvändig. Kommer att granskas utifrån om den finns på svenska, samt om den ska finnas där i de fall den saknas.

7. *namn eller firmanamn och adress*

Kommer att granskas utifrån om uppgiften finns på märkningen.

8. *bruksanvisning*

Behöver endast anges i fall där bruksanvisning är nödvändig. Kommer att granskas utifrån om den finns på svenska, samt om den ska finnas där i de fall den saknas.

9. *verklig alkoholhalt*

Inte aktuell punkt eftersom undersökningen inte kommer att innefatta alkoholhaltiga livsmedel.

10. *Ursprung*

Behöver bara anges i vissa fall. Kommer att granskas utifrån om den finns, samt om den ska finnas där i de fall den saknas.

11. *uppgifter om innehåll av allergena ingredienser*

Kommer att granskas utifrån om allergener från bilaga 1 i Livsmedelsverkets föreskrifter (Livsmedelsverket, 2004) finns med i svenska ingrediensförteckningen. Finns allergener så kommer de att granskas utifrån huruvida de är korrekt angivna.

METOD

Från Miljöförvaltningen i Malmö fick jag en lista på ett 20-tal butiker att besöka. Dessa butiker lämpade sig särskilt till min undersökning eftersom de har stort utbud av färdigförpackade importerade livsmedel. När vissa butiker föll bort av olika anledningar, utökades listan av miljöförvaltningen. Allt som allt besökte jag ca 25 livsmedelsbutiker i Malmö, under december 2012 och januari 2013. Från de ca 25 besökta butikerna fick jag så småningom in 20 enkäter och 21 utförda märkningsgranskningar, så att jag nådde mitt mål om att undersökningens resultat skulle omfatta 20 butiker.

Vid besöken granskades dels märkning av ett antal importerade färdigförpackade livsmedel, och dels utfördes enkätundersökning kring butikens livsmedelsmärkning och märkningsrutiner.

Enkät

En enkel enkät med lämpliga frågor utarbetades. Enkäten skulle vara lätt att förstå för butikspersonalen, gå snabbt att svara på och ge relevant information till undersökningen angående butikens märkningsrutiner. Enkäten kan läsas i sin helhet under bilaga 1. En engelsk version gjordes också, eftersom engelska var det lämpliga språket att använda vid kontakt med vissa butiksansvariga. Den engelska versionen korrekturlästes av en släkting till mig, vars modersmål är engelska. Den engelska versionen återfinns i detta arbete som bilaga 2. Enkäten lämnades vid butiksbesök till närvarande butiksansvarig, vid de besök då det fanns någon lämplig butiksägare eller annan ansvarig att lämna den till.

Märkningsgranskning

Jag bestämde mig för att välja ut två specifika livsmedelsgrupper att granska, för enhetlig undersökning och att det skulle vara enkelt att göra urval av produkter att granska i butik. Efter diskussion med mina handledare, samt rekognosering i butik, valde jag livsmedelsgrupperna konfektyr (kakor, godis) samt konserver (i metall- och glasburkar). Dessa två grupper var vanligen importerade och förekom i stort urval i butiker som har många importerade färdigförpackade livsmedel.

Jag hade vid butiksbesöken med mig en checklista som jag använde när jag granskade varje enskild granskningspunkt för varje produkt direkt i butik. Checklistan som användes hittas som bilaga 3 längst bak i arbetet. Efter att jag granskat klart märkningen och jag fått tillbaka ifylld enkät så gav jag i retur en enkel och lättöverskådlig informationsbroschyr om Livsmedelsverkets märkningsregler. Broschyren heter *Märkning av förpackade livsmedel* (Livsmedelsverket, 2010). Resultaten från granskningen i butikerna anonymiserades.

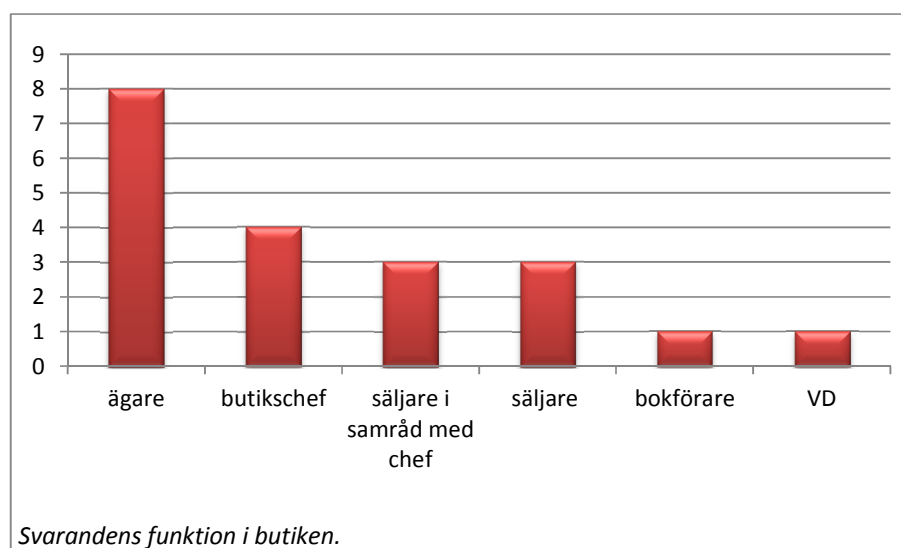
RESULTAT

RESULTAT FRÅN ENKÄTUNDERSÖKNING

Nedan följer enkätsvar från enkäten som delades ut till livsmedelsbutiker i Malmö (fullständig enkät kan ses i bilaga 1).

Enkätsvar mottogs från 20 butiker, mellan datumen 5 dec 2012 och 21 jan 2013.

Svarandens funktion i butiken uppgavs i enkätsvaren vara ägare (8), butikschef (4), säljare i samråd med chef (3), säljare (3), bokförare (1), VD (1).

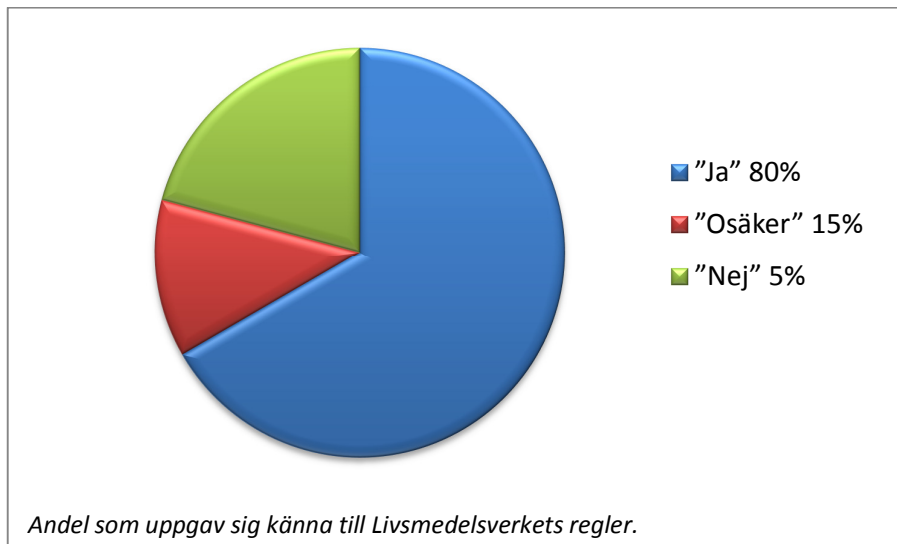

1. Känner ni till livsmedelsverkets märkningsregler?

”Ja” svarade 16 st (80%).

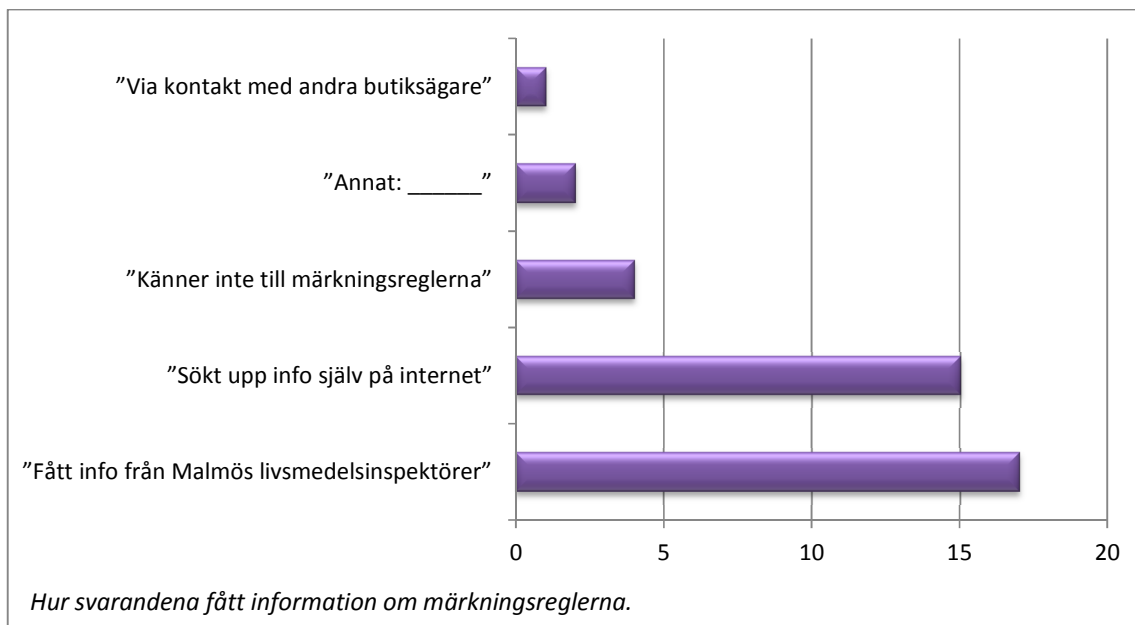
”Osäker” svarade 3 st (15%).

”Nej” svarade 1 st (5%)

2. *Hur har ni (butiken) fått information om märkningsreglerna för färdigförpackade livsmedel? (Du kan kombinera flera svarsalternativ)*

- "Fått info från Malmös livsmedelsinspektörer" svarade 17 st.
- "Sökt upp info själv på internet" svarade 5 st.
- "Känner inte till märkningsreglerna" svarade 4 st.
- "Annat: _____" svarade 2 st.
- "Via kontakt med andra butiksägare" svarade 1 st.

De två butiker som svarade "Annat" hade fyllt i följande svar:

- "Preventiq" (ett företag som erbjuder tjänster och rådgivning inom livsmedelshygien)
- "Går till kurser också."

Något annat anmärkningsvärt angående svaren på denna fråga var att det i två fall var de lite motsägelsefulla svaren "Känner inte till märkningsreglerna" och "Fått info från Malmös livsmedelsinspektörer" var kombinerade.

3. Hur köper butiken huvudsakligen in importerade färdigförpackade livsmedel?

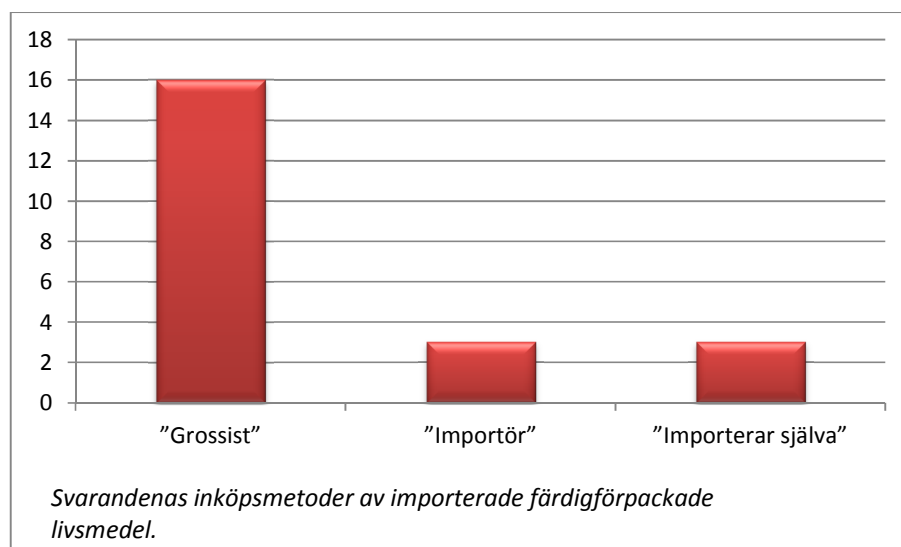
"Grossist" svarade 14 st (70%).

"Importör" svarade 2 st (10%).

"Importerar själva" svarade 2 st (10%).

"Grossist" + "Importör" svarade 1 st (5%).

"Grossist" + "Själva" svarade 1 st (5%).

4. Vem är ansvarig för märkning av de färdigförpackade produkterna som ni säljer i butiken?

"Butiken (själva)" svarade 9 st (45%).

"Grossist" svarade 7 st (35%).

"Producent" svarade 1 st (5%).

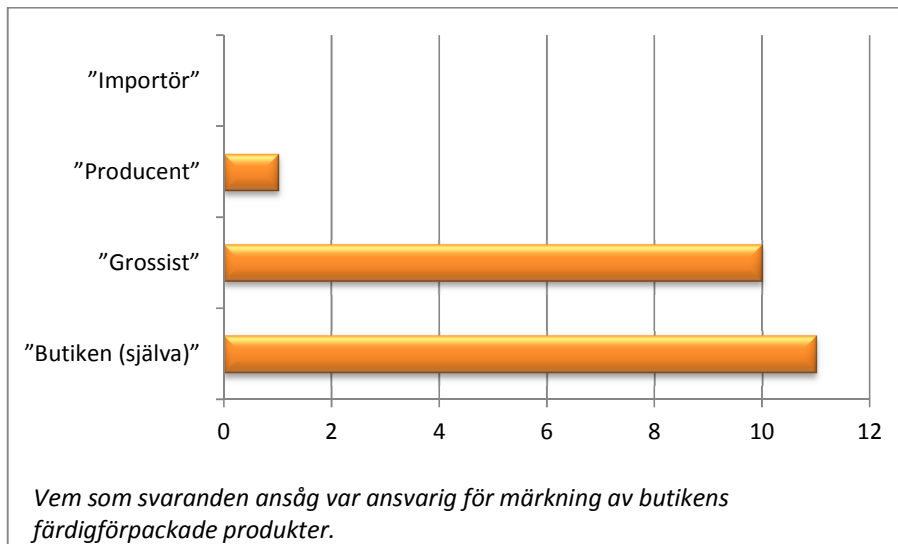
"Grossist" + "Importör" + "Butiken" svarade 1 st (5%).

"Grossist" + "Importör" svarade 1 st (5%).

"Grossist" + "Butiken" svarade 1 st (5%).

"Importör" svarade 0 st.

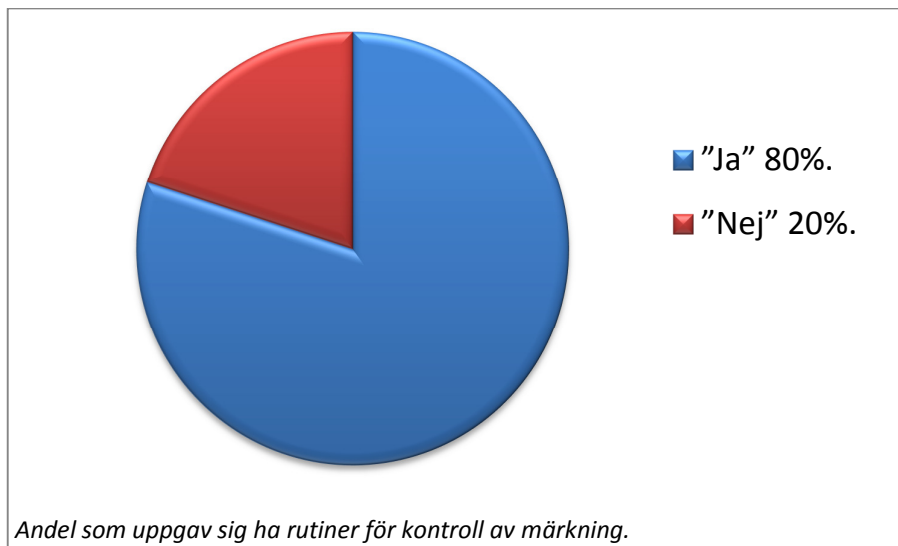

5. Har ni rutiner för kontroll av märkning?

- Om "ja" – Vilka?

"Ja" svarade 16 st (80%).

"Nej" svarade 4 st (20%).

De som svarade "Ja" hade fyllt i följande svar:

- "Alla varorna."
- "When new products come in we label them."
- "Jag kontrollerar bland annat märkning temperatur."
- "Various"
- "Egenkontroll"

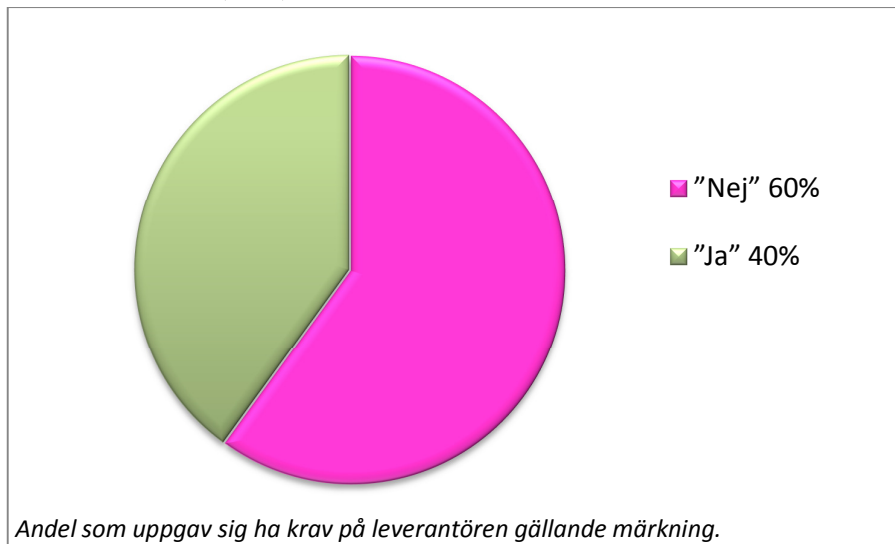
- "Erfarenhet"
- "Termometer"
- "Kollar runt"
- "Varumottagning; då ska varorna kontrolleras att de är rätt märkta/har svensk/skandinavisk innehållsförteckning."
- "Kontrollerar när det kommer in nya produkter om vi har märkningen av varan i vår databas. Samt kollar om innehållet ändras."
- "Vi går igenom varje dag. Och försöker säga till grossist att de antingen skickar märkningsetiketter till oss, eller att de sätter ettiketter när de levererar varor."
- "Från grossist verksamheten."
- "Datasytem som folk översätter speciellt program i datan. Inte google."
- "När vi köper varan från grossist kollar vi att ska ha svensk text, eller följer text med."
- "Grossist brukar kontrollera, och vi själva också nästan varje dag."

6. *Har ni några krav på leverantören gällande märkning?*

•Om "ja" – Vilka?

"Nej" svarade 12 st (60%).

"Ja" svarade 8 st (40%).

De som svarade "Ja" hade fyllt i följande svar:

- "Stor text"
- "Correct translation"
- "Alla ingredienserna ska stämma överens med produkten"
- "Krav på märkning"
- "Försöker. Önskar gärna att de har svensk innehållsförteckning. Om de ej har de måste vi själva märka dem (tids-resurskrävande!!!)"
- "På kvitton"

- ”Vi tar inte emot produkter som inte är korrekt märkta.”
- ”Att varan levereras med svensk text. (det har hänt att leverantören/grossister har slarvat).”

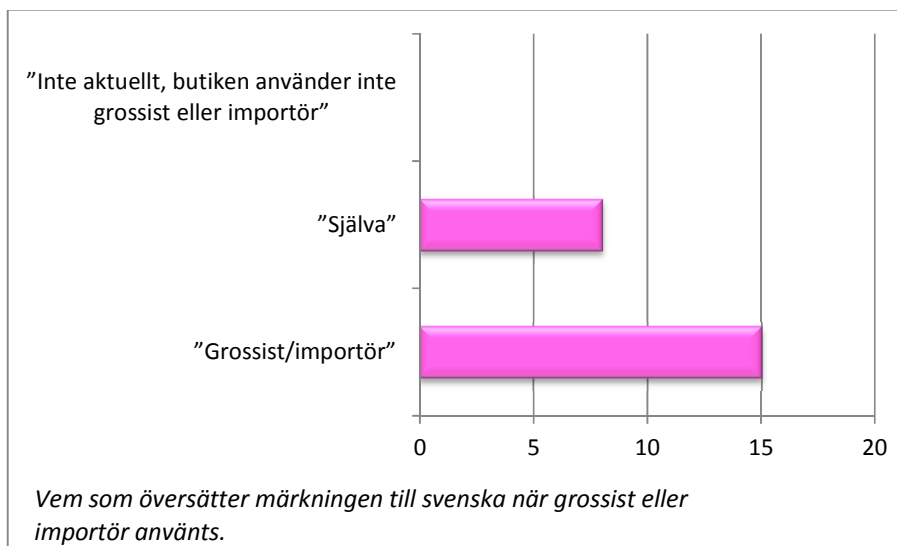
7. När grossist eller importör använts – Är det ni själva eller grossisten/importören som översatt märkningen till svenska?

”Grossist/importör” svarade 12 st (60%).

”Själva” svarade 5 st (25%).

”Grossist/importör” + ”Själva” svarade 3 st (15%).

”Inte aktuellt, butiken använder inte grossist eller importör” svarade 0 st.

8. När grossist/importör har översatt märkningen – Hur säkerställer ni att märkningen är korrekt översatt?

”Granskar översättningen själv” svarade 9 st (45%).

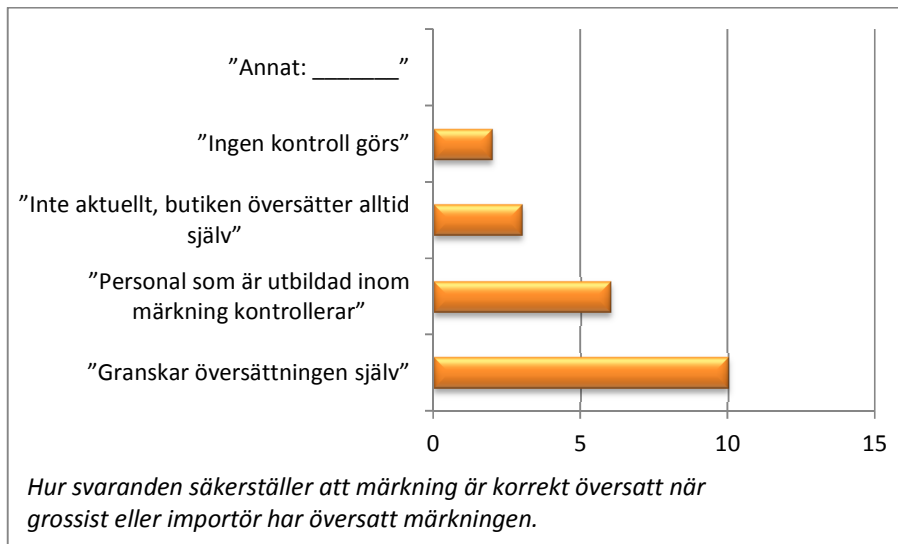
”Personal som är utbildad inom märkning kontrollerar” svarade 5 st (25%).

”Inte aktuellt, butiken översätter alltid själv” svarade 3 st (15%).

”Ingen kontroll görs” svarade 2 st (10%).

”Granskar” + ”Utbildad personal” svarade 1 st (5%).

”Annat: _____” svarade 0 st.

9. När svensk märkning saknas – Varför har inte alla era färdigförpackade livsmedel blivit märkta med svensk märkning? (Du kan kombinera flera svarsalternativ)

"Tidsbrist, otillräckligt med personal för den uppgiften" svarade 8 st.

"Inte aktuellt, butiken har alltid svensk märkning på alla produkter" svarade 6 st.

"Annat: _____" svarade 3 st.

"Känner inte till märkningsreglerna" svarade 2 st.

"Onödigt eftersom kunderna förstår ändå" svarade 1 st.

"Inte tillräckliga språkkunskaper bland personalen" svarade 1 st.

Frågan obesvarad av 1 st.

De tre som svarade "Annat" hade fyllt i följande svar:

- "Kolla med grossist, tar bort från butiken"
- "Grossist har slarvat med svensk märkning"
- "Tar tid att översätta när innehållet är mycket"

10. Hur stor andel av era kunder tror ni förstår språket på originalmärkningen av de importerade livsmedlen?

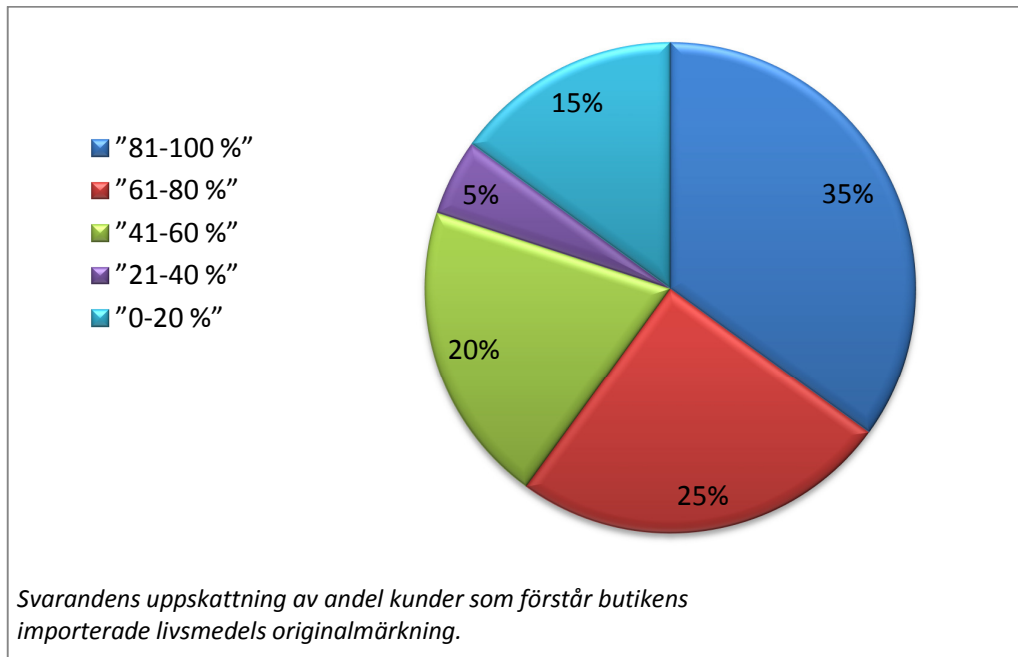
"81-100 %" svarade 7 st (45%).

"61-80 %" svarade 5 st (25%).

"41-60 %" svarade 4 st (20%).

"0-20 %" svarade 3 st (15%).

"21-40 %" svarade 1 st (5%).

11. Vilka konsekvenser blir det om svensk märkning helt saknas?
(Du kan kombinera flera svarsalternativ)

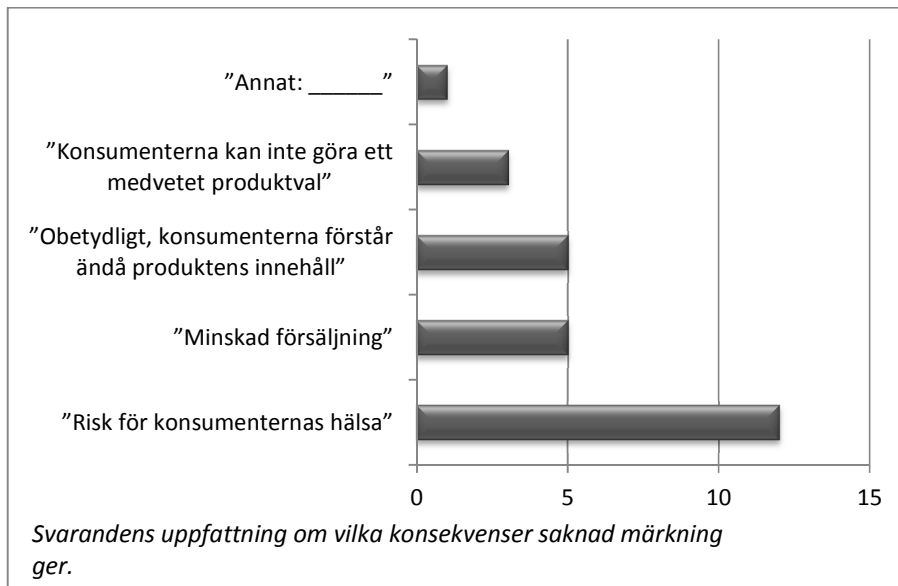
"Risk för konsumenternas hälsa" svarade 12 st.

"Obetydligt, konsumenterna förstår ändå produktens innehåll" svarade 5 st.

"Konsumenterna kan inte göra ett medvetet produktval" svarade 3 st.

"Minskad försäljning" svarade 5 st.

"Annat: _____" svarade 1 st.

Den som svarade "Annat" hade fyllt i följande svar:

- "Finns det osäkerhet för en kund hjälper vi till med översättningen"

Övriga kommentarer i enkätens kommentarsfält "Övrigt":

- "Inte tillräckliga språkkunskaper."
- "Nyligen tagit över butiken, vet inte vilka regler som gäller."
- "Ansvaret för svensk märkning bör egentligen helt och hållet ligga hos importörerna och grossisterna. De ska alltså se till att översättningen är helt korrekt. Eftersom att det anser inte rimligt för oss att kunna "alla" språk och översätta dem till svenska."
- "All märkning kommer från grossist. Det går inte att göra själv."

RESULTAT FRÅN MÄRKNINGSGRANSKNING

Märkningsgranskning utfördes i 21 butiker. I varje butik granskades 10 produkter, så sammanlagt omfattar undersökningen granskning av 210 produkter. Nedan följer de frågor jag använde mig av vid granskningen, och tillhörande svar. Paragraferna som står angivna efter frågorna är de berörda paragraferna i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27).

Finns svensk (eller snarlikt språk) märkning? (§10).

27 procent av livsmedlen hade ingen svensk märkning alls, medan 73 procent hade någon form av svensk märkning.

Exempel på fel:

- En undersökt produkt var konserverad barnmat, som helt saknade svensk märkning.
- I en butik fanns en produkt som var helt utan bokstäver från latinska alfabetet. Produktens märkning bestod enbart av asiatiska tecken och en datumstämpel.

Är svensk märkning lätt att förstå, tillräckligt synlig, i samma synfält? (§7-9)

Av de produkter som hade svensk märkning så var 12 procent mycket bristfälliga vad gällde den svenska märkningens tydlighet och läsbarhet.

Exempel på fel:

- I en butik hade en produkt svensk märkning endast i form av en ditklistrad papperslapp som fallit av från samtliga förpackningar av det livsmedlet. Etiketterna låg avfallna under förpackningarna.
- I ett fall var den svenska märkningen på förpackningen övertäckt med en ditsatt etikett med märkning på tyska.
- I flera fall var svensk märkningsetikett felaktigt beskuren så att orden vid etikettens kanter inte var hela och läsbara.
- Många produkter hade svensk märkning med felstavningar och andra språkliga brister.
- I en butik var tryckfärgen som använts till etiketterna så svag att många ord var oläsbara. Så var det på 4 av de 10 granskade produkterna där.
- I flera butiker förekom det oöversatta engelska ord mitt i den svenska texten.
- En undersökt produkt hade en förpackning som bestod av genomskinligt plast. Märkningen som fanns tryckt på plasten var mycket liten och omöjlig att läsa på grund av förpackningens transparens.

Finns svensk beteckning? (§17)

Av alla undersökta produkter så saknade 42 procent svensk beteckning. Av de produkterna som hade svensk märkning, så saknade 21 procent av produkterna svensk beteckning.

Uppfyller beteckning kraven (inte fantasinamn etc)? (§19)

Bland de produkter som hade svensk beteckning, så var det 17 procent som hade brister gällande beteckningen. De vanligaste bristerna var att beteckningen på svenska etiketten var på engelska, innehöll ett varumärke, eller innehöll både engelska ord och varumärke i kombination.

Exempel på fel:

- Beteckningen på den svenska etiketten var oöversatt från engelska och innehöll varumärke, såsom "Walkers italian lemon and white chokolade biscuits".

- Originalbeteckningen "Cappuccino candy" var översatt till "Sappuccino godis". Felstavningen på svenska översättningen gjorde således att informationen om kaffesmak gick förlorad.
- Beteckningen var på svenska översatt till "ingefära godis med myntsmak". Jag förutsätter att det är mynta istället för mynt som egentligen åsyftas, vilket innebär att beteckningen var både felstavad och lätt missvisande.
- En produkt med bilder på hårda småkakor med chokladsmak och fyllning hade beteckningen "tekakor vaniljkräm". En tekaka är i Sverige ett fluffigt jäst matbröd, inte en hård småkaka. Beteckningen överensstämde inte med produkten.
- En produkt hade beteckningen "California garden körbär", alltså felstavat körsbär. I ingrediensförteckningen fanns dock inte körsbär alls med. Godiset bestod istället av smaksatta morotsskivor. Beteckningen var således felaktig och vilseledande.

Finns svensk ingrediensförteckning? (§22)

Av alla undersökta produkter så saknade 27 procent svensk ingrediensförteckning, medan 13 procent hade bristfällig ingrediensförteckning. Av de produkterna som hade svensk märkning, så hade alla även en svensk ingrediensförteckning.

Exempel på fel:

- Det var vanligt med felstavade ord i ingrediensförteckningen.
- Många produkter hade ett eller flera engelska ord i den svenska ingrediensförteckningen.
- En produkt hade i sin ingrediensförteckning exempelvis både "sultan" (åsyftade förhoppningsvis sultanrussin istället för något makabert) och "vegetabilisk njurtalg" (skenbart motsägelsefullt).
- I en butik fanns flera produkter med ordet "center" uppräknat i ingrediensförteckningen. Vad som här åsyftades är för mig oklart (antagligen någon rest från engelsk originaltext), men hur som helst finns det inte någon giltig ingrediens med det namnet på svenska.
- Ett markerande ord såsom "ingredienser", "innehåll" eller "ingrediensförteckning" saknades på väldigt många produkter före ingrediensförteckningens början.

Finns uppräknade ingredienser efter eventuella sammansatta ingredienser? (§38)

Bland de produkter som hade svensk märkning, så var det 3,0 procent som saknade uppräknade ingredienser efter sammansatta ingredienser. Därtill var det 2,3 procent som hade brister rörande uppräknade ingredienser efter sammansatta ingredienser.

Exempel på fel:

- I en butik fanns flera produkter där en av ingredienserna i förteckningen var "ketchup". Efter den sammansatta ingrediensen följde ingen uppräknade av ketchupens ingredienser.
- På flera produkter saknades parentes eller annat skiljetecken som skulle gjort det tydligt vilka ingredienser som tillhörde den sammansatta ingrediensen. Istället stod alla sammansatta ingredienser och vanliga ingredienser uppräknade i följd med bara komma-tecken som avskiljare, vilket gjorde det svårt att veta om de sammansatta ingrediensernas ingredienser överhuvudtaget var uppräknade.

Finns uppgifter om allergener enligt bilaga 1 i LIVSFS 2004:27? (§39)

Av alla undersökta produkter så saknade 29 procent uppgifter om allergener, där allergenmärkning bör ha funnits. Bland de produkter som hade svensk märkning, så var det 13 procent som saknade allergenmärkning. Därtill var det 2,5 procent som hade brister rörande uppgifter om allergener.

Exempel på fel:

- Ingrediensförteckning innehöll flera ingredienser med ursprung från soja och mjölk, men i allergenmärkningen nämndes enbart "kan innehålla spår av sesamfrö och nötter".
- Några produkter innehöll vasslepulver och laktos utan någon allergenmärkning som alls nämnde ursprung från mjölk.
- En chokladprodukt hade allergenmärkningen "kan innehålla spår av nöt". Denna hänvisade troligtvis egentligen till nötter, inte nötkött.

Finns mängd av särskild ingrediens eller kategori som ingår i beteckning? (§40-44)

Bland de produkter som hade svensk märkning, så var det 13 procent som saknade mängd av särskild ingrediens eller kategori av ingrediens. Av de som hade uppgiften, var det 1,5 procent som hade brister kring denna uppgift.

Exempel på fel:

- Leverpastej och andra köttkonserver som borde ha mängddeklaration saknade i många fall uppgift om andel kött.
- Många undersökta varor var olika typer av chokladprodukter, som i svensk översättning ofta saknade uppgift om andel kakao.
- En produkt (choklad) hade vad som såg ut att vara angiven kakaohalt, men den texten var oläslig pga för svag tryckfärg.
- I ingrediensförteckningen på ett paket hårda småkakor stod det "42% choklad" som första ingrediens. Denna uppgift kan verka vilseledande, ifall man letar efter kakaohalt.

Finns giltig nettokvantitet (i l, cl, ml, kg eller g)? (§45)

Av alla de undersökta produkterna var det 1,0 procent som saknade nettokvalitet.

Finns bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag? (§52)

Av alla de undersökta produkterna var det 1,4 procent som helt saknade giltig bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag. Därtill hade 1,4 procent av de undersökta produkterna brister gällande bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag.

Bland de produkter som hade svensk märkning, så var det 0,6 procent som saknade bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag medan 2,0 procent hade brister kring denna uppgift.

Finns svenska formuleringen "bäst före ..."? (§53)

Av alla de undersökta produkterna var det 40 procent som helt saknade formuleringen "bäst före ...", medan ytterligare 3,3 procent hade brister kring uppgiften.

Bland de produkter som hade svensk märkning, så var det 19 procent som saknade formuleringen, medan ytterligare 4,9 procent hade brister kring uppgiften.

Exempel på fel:

- "Bäst före, se" utan någon ytterligare hänvisning.
- "Bäst före:" står på etiketten med tomt fält intill, men inget datum står där. Ett datum finns stämplat på helt annat ställe på förpackningen.

Finns svensk förvaringsanvisning? (§55-56)

Förvaringsanvisning är inte nödvändig att ha med för många typer av livsmedel. Men av de undersökta produkterna var det 17 procent av de som borde ha haft svensk förvaringsanvisning som saknade uppgiften.

Exempel på fel:

- Kakor som bör ha förvaringsanvisning om att förvaras torrt och svalt, saknade i många fall förvaringsanvisning.
- Många olika typer av livsmedel som efter öppnande är kylvara, saknade förvaringsanvisning.

Finns namn eller firmanamn och adress för tillverkaren, förpackaren eller säljaren? (§57)

Av alla de undersökta produkterna var det 1,9 procent som saknade namn/firmanamn och kontaktuppgift till tillverkaren, förpackaren eller säljaren.

Finns ursprung angivet? (§58)

Ursprung är inte nödvändig att ha med för många livsmedel. Men av de undersökta produkterna var det 2,9 procent av de som borde ha haft uppgiften som saknade ursprung.

Exempel på fel:

- "California" är del av beteckningen, men produkten har ingen ursprungsmärkning. Produktens originalmärkning är på ett asiatiskt språk. Produkten är troligtvis inte från Californien, således är märkningen vilseledande.
- "Shanghai" är med i beteckningen, men produkten har ingen ursprungsmärkning.
- "Turkish" är med i beteckningen, men produkten har ingen ursprungsmärkning.

Finns bruksanvisning (om omöjligt att använda rätt utan)? (§59)

Bruksanvisning är inte nödvändig att ha med för många livsmedel. Men av de undersökta produkterna var det 2,4 procent av de som borde ha haft svensk bruksanvisning som saknade uppgiften.

KORRELATIONER

De butiker som på enkätfråga 9 svarade ”ej aktuellt, vi har alltid svensk märkning” saknade svensk märkning i denna utsträckning:

butik A 3 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik G 0 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik H 2 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik L 2 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik N 1 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik Q 1 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik U 3 av 10 produkter utan svensk märkning.

= 17 procent av dessa 7 butikers produkter var utan svensk märkning.

De butiker som i enkäten svarade ”obetydligt” på fråga 11 angående vad konsekvenserna blir om svensk märkning saknas, saknade svensk märkning i denna utsträckning:

butik B 6 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik M 0 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik U 3 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik W 2 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik X 1 av 10 produkter utan svensk märkning.

= 24 procent av dessa 5 butikers produkter var utan svensk märkning.

De butiker som på enkätfråga 10 svarade att ”81-100%” av deras kunder förstod originalmärkningen, saknade svensk märkning i denna utsträckning:

butik A 3 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik B 6 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik F 7 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik G 0 av 10 produkter utan svensk märkning.

butik K 0 av 10 produkter utan svensk märkning.
butik M 0 av 10 produkter utan svensk märkning.
butik X 1 av 10 produkter utan svensk märkning.
= 24 procent av dessa 7 butikers produkter var utan svensk märkning.

ÖVRIGA NOTERINGAR UNDER UNDERSÖKNINGENS GÅNG

Brister och övrigt som inte täcktes in i undersökningen, men som jag ändå lade märke till var:

- Några butiker hade svensk etikett med ingrediensförteckning endast klistrad på hyllkanten intill vissa produkter. Detta kan vara okej när det handlar om produkter som är så små att tillräcklig märkning inte får plats på förpackningen, om deras största yta är mindre än 10 cm² (Livsmedelsverket, 2004). Men i de fall jag såg det förekomma så var det för större produkter än så, där märkningsetikett utan tvekan hade fått plats.
- Många butiker med livsmedel från Mellanöstern hade importerade produkter med svensk originalmärkning, där tillverkaren i exportlandet alltså märkt direkt på svenska. De var ofta korrekt märkta, men saknade ibland beteckning eller någon annan uppgift.
- Anmärkningsvärt många produkter som saknade svensk märkning hade originalmärkning på tyska.

DISKUSSION

SVAR PÅ FRÅGESTÄLLNING

1. Följer de undersökta butikerna i Malmö Livsmedelsverkets märkningskrav?

Utifrån resultaten från alla de granskade butikerna, så var det inte en enda butik som med alla sina granskade produkter helt levde upp till Livsmedelsverkets märkningskrav. Det enkla svaret på frågan är således nej.

Sedan var det väldigt stora skillnader från butik till butik, i hur pass stor omfattning de inte levde upp till Livsmedelsverkets märkningskrav. Den ”bästa” butiken, butik M, hade svensk märkning på alla 10 produkterna, de enda saknade uppgifterna var förvaringsanvisning på några av produkterna, och de noterade bristerna där handlade främst om att 4 av de granskade produkterna hade svår läsbar etikett på grund av för svag tryckfärg. Den ”sämsta” butiken däremot, butik T, saknade överhuvudtaget svensk märkning på 8 av 10 produkter (80%), samt svensk allergenmärkning som borde ha funnits där på 9 av de granskade produkterna.

2. Vilka märkningsuppgifter saknas oftast?

Utifrån resultaten från alla de granskade produkterna så var de vanligast saknade märkningsuppgifterna svensk beteckning och den svenska formuleringen "bäst före ...". Svensk beteckning saknades hos 42 procent av produkterna, medan "bäst före ..." saknades hos 40 procent.

Om man ser på enbart de produkter som hade svensk märkning, så såg trenden exakt likadan ut. Beteckning saknades då hos 21 procent av produkterna, medan "bäst före ..." saknades hos 19 procent.

3. Kring vilka märkningsuppgifter är det vanligast att det förekommer brister?

Utifrån resultaten från alla de granskade produkterna så var det vanligast att det förekom brister kring svensk beteckning och svensk ingrediensförteckning. 14 procent av alla produkterna hade brister gällande svensk beteckning, medan 11 procent hade det kring ingrediensförteckningen.

Om man ser på enbart de produkter som hade svensk märkning, så såg trenden liknande ut. Både beteckning och ingrediensförteckning hade då brister hos 17 procent av produkterna.

ENKÄTUNDERSÖKNING

80 procent av de tillfrågade uppgav att de kände till Livsmedelsverkets regler kring märkning, men ändå fanns det saknade uppgifter och bristfällig märkning i alla butikerna.

Anledningar till bristande märkning

Jag har funderat över frågan ”var i ledet brister det när det brister?”. Är det bristfällig information från importör eller grossist som är huvudorsaken till att så många livsmedel saknar svensk märkning? Är det bristande språkkunskaper hos butiksägaren, vilket leder till att butiksägaren tycker översättning är svårt, och därför prioriterar bort det? Är det på grund av bristande kunskaper hos butiksägarna gällande svenska märkningsregler? Är det bristande motivation till att följa reglerna, för att det ändå går att få varor sålda utan ordentlig märkning? Är det så sällan som saknad och bristfällig livsmedelsmärkning ger avskräckande straff från miljöförvaltningen, så att butiksägarna helt enkelt inte är rädda för att bryta mot lagen kring märkning? Jag antar att det är en blandning av alla dessa faktorer, och att någon av de nämnda faktorerna är den främsta anledningen i en butik medan en annan av de nämnda faktorerna är det i en annan av butikerna. Men det som många butiksägare velat förmedla när jag utförde enkätundersökningen, är att bristande märkning beror på grossisterna. Det gav sig uttryck i att många butiksägare försökte förklara muntligt för mig att eventuella brister som jag hittade vid märkningsgranskningen, berodde på att de fått för lite information från grossisten eller importören om produkten för att kunna göra korrekt etikett, alternativt att etiketterna som de fått med från grossisten kanske var slarvigt gjorda av grossisten. Och i enkätsvaren fanns svar som speglade många butiksägares inställning att de såg grossisten som ansvarig för märkning, samt att korrekt märkning var för stor och svår uppgift för att den enskilde butiksägaren borde hållas ansvarig för den.

MÄRKNINGSGRANSKNING

Att 27 procent av alla de undersökta produkterna saknade svensk märkning tycker jag är förvånansvärt. Jag visste att problemet fanns, för visst har jag ju själv många gånger som konsument stått i någon liten butik och letat förjäves efter svensk innehållsförteckning. Så jag antog att några butiker i undersökningen skulle ha en eller ett fåtal produkter som saknade svensk märkning. Men jag trodde inte att det skulle vara så brett förekommande, eftersom det är olagligt att sälja förpackade livsmedel utan svensk märkning.

Felstavningar kan få en annan betydelse

En del av felstavningarna på den svenska märkningen var en aning komiska, såsom beteckningen ”ingefära-godis med myntsmak”, allergimärkningen ”kan innehålla spår av nöt” och ingrediensen ”sultan”. Jag tror varken att det var mynt i godiset, nötkött i chokladen eller en sultan i köttkonserven.

Skillnad mellan olika livsmedelsgrupper

Jag har ställt mig själv frågan ”fanns det särskilda livsmedelsgrupper som oftare än andra hade saknad eller bristfällig märkning?”. Eftersom min undersökning är begränsad till

livsmedelsgrupperna konfektyr och konserver, så kan jag bara uttala mig kring dem. Inom konfektyr så var det vanligt förekommande med kakor och choklad, så dessa typer av produkter granskade jag i nästan alla butikerna. Choklad är en produkt som förutom de generella märkningsuppgifterna även ska ha kakaohalt utsatt, samt allergenmärkning ifall den innehåller exempelvis mjölk. Det är alltså en produkt som har fler märkningskrav än de flesta andra produkterna, och således har chokladprodukter fler uppgifter som grossisten eller butiken kan råka slarva med. Och det förekom ofta att choklad saknade uppgifter. Gällande kakor så hade de ofta långa ingrediensförteckningar med sammansatta ingredienser, där det alltså fanns utrymme för att göra fel kring märkningen, vilket också ofta förekom. När det gällde konserver, så förekom det ofta inlagda grönsaker och frukter, samt olika typer av konserverade smaksättare och såser som tillhör till mat. De inlagda grönsakerna och frukterna hade väldigt få ingredienser, och behövde bara ha de grundläggande märkningsuppgifterna. Konserverade smaksättare och såser däremot, hade ofta långa ingrediensförteckningar med sammansatta ingredienser. Det fanns alltså fler uppgifter som potentiellt skulle kunna vara felaktiga för de sistnämnda. Och så var det generellt: ju längre innehållsförteckning och ju fler obligatoriska uppgifter som skulle finnas på produkten, desto mer sannolikt var det att någon uppgift saknades eller var bristfällig.

KORRELATIONER

Oväntat liten korrelation mellan enkätsvar och granskningsresultat

Jag trodde att de som slarvade mest med märkningen även skulle visa det i enkäten genom att fylla i vissa enkätsvar. De enkätsvar som jag trodde skulle vara vanliga bland de som fick sämst resultat i märkningsgranskningen var svar om att de hade hög andel kunder som förstod originalmärkningens språk, samt svar om att det medförde obetydliga konsekvenser om man inte hade svensk märkning. Men en sådan korrelation mellan enkätsvar och resultaten från märkningsgranskningen uteblev.

De butiker som uppgett att det medförde obetydliga konsekvenser om man inte hade svensk märkning, saknade svensk märkning på 24 procent av de undersökta produkterna. Detta förvånade mig, eftersom jag trodde att siffran skulle vara ännu högre i jämförelse med genomsnittet för hela undersökningen (27 procent). De som uppgav denna attityd till svensk märkning slarvade alltså inte mer med svensk märkning än genomsnittet i undersökningen, snarare mindre.

De som i enkäten uppgav att en hög procentsats av kunderna förstod språket på originalmärkning, hade generellt inte högre förekomst av saknad svensk märkning än de som uppgav låg procentsats. De som uppgav att 81-100% av kunderna förstod originalmärkning saknade svensk märkning på i genomsnitt 24 procent av produkterna, jämfört med genomsnittet på 27 procent.

Uppgav sig ha bättre märkning än vad de hade

De som i enkätundersökningen uppgav att de alltid hade svensk märkning hade mycket sällan det när man jämförde det med resultaten från märkningsgranskningen. Endast en av butikerna

som uppgav att de alltid hade svensk märkning hade 10 svenskmärkta produkter i märkningsgranskningen, medan resterande 6 butiker som uppgett att de alltid hade svensk märkning saknade det på en eller flera av de 10 granskade produkterna. De uppgav alltså att de var bättre på märkning än vad de faktiskt var.

PROBLEM UNDER ARBETETS GÅNG

Många svaranden var hjälpsamma och tillmötesgående, medan andra var svåra att tala med på grund av bristande språkkunskaper, medan ytterligare några sa att de inte hade tid för att delta i undersökningen eller i vissa fall till och med uttryckte negativ inställning till alla former av kontrollanter som kom till deras butik för att granska verksamheten.

Besökandet av butiker tog betydligt längre tid än jag räknat med. Innan jul och nyår var butiksägarna extra stressade och upptagna, så det var troligtvis den sämsta tidpunkten på året egentligen för en sådan undersökning. Efter nyår gick det lite lättare. Men framför allt tog det tid eftersom jag sällan träffade butikschef eller annan ansvarig vid besöken i butikerna, utan jag var tvungen att återkomma många dagar för att ens lyckas träffa rätt person att prata med angående undersökningen och enkäten. Ofta besökte jag 5-6 butiker under en dag och lyckades bara få enkät tillbaka och genomföra märkningskoll i en enda av dem. Andra problem har varit att butiksansvariga ibland inte sagt sig ha möjlighet att svara på enkät pga bristande språkkunskaper, ibland helt enkelt inte velat lägga tid på att fylla i någon enkät, och mycket ofta glömt att fylla i enkät till datumet då jag bokat att jag skulle hämta enkäten. Sen har övriga problem varit att inte alla butiker jag fått tilldelade av Malmö Miljöförvaltning har haft tillräckligt med lämpliga importerade varor att undersöka, samt att jag haft brist på alternativa butiker att gå till istället när det av nämnda anledningar inte gått att genomföra märkningskontroll vid inplanerade butiker.

I de många fall då jag fick återkomma någon annan dag så finns naturligtvis risken att butikspersonalen lagt ner ovanligt mycket tid på att sätta ut märkningsetiketter inför min planerade märkningsgranskning. Det kan ha påverkat resultaten betydligt. Dock sa jag alltid i sådana fall i förväg att undersökningen var anonym, så att de inte skulle oroas för avskräckande straff från miljöförvaltningen, samt bli extra motiverade att förbättra sin statistik. Och dock sa jag aldrig i förväg vilka specifika varugrupper jag skulle granska (konfektyr och konserver).

I en butik satte en butiksägare igång med att märka varor under tiden som jag genomförde min märkningsgranskning där. Det är fullt möjligt att varumärkning ändå skulle ha utförts vid den tidpunkten oavsett min närvaro, men i detta fall tror jag det är troligare att ägaren blev extra motiverad att ha märkningsetiketter på större andel av sina varor på grund av min närvaro där.

De som svarade på enkäten fyllde ofta i flera alternativ på frågor som inte var flervalfrågor. Detta gjorde det svårare att utvärdera enkätsvaren.

I fyra butiker följde någon från butikspersonalen med mig för att ”hjälpa till” vid granskningen. Detta innebar att personen tittade på märkning av produkter i hyllorna, la fram produkter med bra märkning till mig och försökte påverka vilka produkter jag valde att granska. Detta var en problematisk situation, eftersom jag naturligtvis ville utföra en oberoende och korrekt granskning, där jag valde produkter utan inverkan från någon jävig. Jag var tvungen att vänligt men bestämt avfärda deras förslag på vilka produkter jag skulle granska, gång på gång.

SLUTSATS

Det är mycket allvarligt att så många som 56 av 210 undersökta produkter helt och hållet saknade svensk märkning. Det är förvånande att sådant slarv och nonchalans mot lagen pågår. Bara tre av de granskade butikerna hade svensk märkning på de granskade produkterna, vilket innebär att minst 86 procent av butikerna faktiskt slarvade med att sätta dit svensk märkning.

Likaså är det allvarligt att det var väldigt vanligt med saknade uppgifter och brister gällande beteckning, bäst-före-angivning, ingrediensförteckning och allergenmärkning. Dessa är så självklara och grundläggande märkningsuppgifter, som under inga omständigheter får slarvas med, eftersom det innebär uppenbart livshotande risker för konsumenterna.

Någonting måste således göras för att ändra denna situation. Huruvida det främst behövs exempelvis tydligare förebyggande information till butikägarna, eller det behövs tuffare och avskräckande avskräckande straff från miljöförvaltningen mot dem som inte lever upp till märkningsreglerna, är svårt för mig att uttala mig om. De allra flesta uppgav dock att de hade fått information om märkning från livsmedelsinspektörer, så enbart mer information om märkning hjälper sannolikt inte för att stävja problemet.

Fler åtgärder behöver sättas in. Ett första steg är att upptäcka bristerna. Granskning av butikernas livsmedelsmärkning behöver således ske av miljöförvaltningen med jämna mellanrum. De årliga kontrolltimmarna som är avsatta till de olika objekten räcker kanske i nuläget inte till, och i så fall behöver riskklassningsmodellen som används för att få fram antalet kontrolltimmar omarbetas.

FRAMTID

Fler märkningsgranskande arbeten borde göras även i andra städer, för att undersöka i hur stor omfattning Livsmedelsverkets märkningskrav kring importerade färdigförpackade livsmedel följs. Då skulle det vara möjligt att jämföra hur pass stor variation det är mellan olika städer. Utifrån det skulle man kunna lyfta fram teorier om vad de skillnaderna främst beror på, samt i förlängningen dra slutsatser kring vilka insatser som skulle vara mest effektiva för att öka andelen korrekt märkta livsmedel.

Litteraturförteckning

Cheftel Juan Claude, 2005, *Food and nutrition labelling in the European Union*, Food Chemistry 93, sida 531–550

Fredriksson Tomas, 1998, *Kontroll av märkning av förpackade livsmedel i butiker*, Rapport 5/1998 ISSN 1400-4690, Miljöförvaltningen Malmö stad.

Tillgänglig:

<http://www.malmo.se/download/18.663ce4af1240ed89c73800091498/05-1998+-+Kontroll+av+m%C3%A4rkning+av+f%C3%B6rpackade+livsmedel+i+butiker.pdf> [2012-11-15]

Kjelkevik R et al, 1997, *Labelling of potential allergens in food*, Environmental Toxicology and Pharmacology 4 (1997), sida 157-162

Livsmedelsverket, 2004, *Livsmedelsverkets föreskrifter om märkning och presentation av livsmedel* (LIVSFS 2004:27).

Tillgänglig:

<http://www.slv.se/upload/dokument/lagstiftning/2000-2005/2004-27%20kons.pdf> [2012-11-23]

Livsmedelsverket, 2010, *Märkning av förpackade livsmedel*

Tillgänglig:

<http://www.slv.se/upload/dokument/livsmedelsforetag/vagledning/M%C3%A4rkning%20av%20f%C3%B6rpackade%20livsmedel.pdf> [2012-11-14]

Pettersson Susanne, 2009, *Märkning av importerade färdigförpackade livsmedel i Stockholms stad*, Examensarbete inom Miljö- och hälsoskydd, Institutionen för ekologi, miljö- och geovetenskap, Umeå universitet.

Tillgänglig:

http://www.stockholm.se/pagefiles/151550/rapport_mrkning_importerade_livsmedel.pdf [2012-11-25]

Enkät till livsmedelsbutiker i Malmö

Anonym undersökning om märkning av importerade färdigförpackade livsmedel

Datum: _____ Butikskod för anonymitet: _____

Svarandens funktion i butiken: _____

1. Känner ni till livsmedelsverkets märkningsregler?

- Ja
- Osäker
- Nej

2. Hur har ni (butiken) fått information om märkningsreglerna för färdigförpackade livsmedel? (Du kan kombinera flera svarsalternativ)

- Känner inte till märkningsreglerna
- Fått info från Malmös livsmedelsinspektörer
- Sökt upp info själv på internet
- Via kontakt med andra butiksägare
- Annat: _____

3. Hur köper butiken huvudsakligen in importerade färdigförpackade livsmedel?

- Grossist
- Importör
- Importerar själva

4. Vem är ansvarig för märkning av de färdigförpackade produkterna som ni säljer i butiken?

- Grossist
- Importör
- Producent
- Butiken (själva)

5. Har ni rutiner för kontroll av märkning?

- Nej
- Ja
- Om ”ja” – Vilka? _____
_____
_____

6. Har ni några krav på leverantören gällande märkning?

- Nej
- Ja
- Om ”ja” – Vilka? _____
_____
_____

7. När grossist eller importör använts – Är det ni själva eller grossisten/importören som översatt märkningen till svenska?

- Grossist/importör
- Själva
- Inte aktuellt, butiken använder inte grossist eller importör

8. När grossist/importör har översatt märkningen – Hur säkerställer ni att märkningen är korrekt översatt?

- Ingen kontroll görs
- Granskar översättningen själv
- Personal som är utbildad inom märkning kontrollerar
- Inte aktuellt, butiken översätter alltid själv
- Annat: _____

9. När svensk märkning saknas – Varför har inte alla era färdigförpackade livsmedel blivit märkta med svensk märkning? (Du kan kombinera flera svarsalternativ)

- Känner inte till märkningsreglerna
- Onödigt eftersom kunderna förstår ändå
- Inte tillräckliga språkkunskaper bland personalen
- Tidsbrist, otillräckligt med personal för den uppgiften
- Inte aktuellt, butiken har alltid svensk märkning på alla produkter
- Annat: _____

10. Hur stor andel av era kunder tror ni förstår språket på originalmärkningen av de importerade livsmedlen?

- 0-20 %
- 21-40 %
- 41-60 %
- 61-80 %
- 81-100 %

11. Vilka konsekvenser blir det om svensk märkning helt saknas? (Du kan kombinera flera svarsalternativ)

- Obetydligt, konsumenterna förstår ändå produktens innehåll
- Risk för konsumenternas hälsa
- Konsumenterna kan inte göra ett medvetet produktval
- Minskad försäljning
- Annat: _____

Övriga kommentarer: _____
_____
_____
_____
_____

Survey for grocery stores in Malmö

Anonymous questionnaire of the labeling of imported pre-packaged foods

Date: _____ Store Code for anonymity: _____

Responders function in the store: _____

1. Do you know the Swedish “Livsmedelsverkets” labeling requirements?

- No
- Not sure
- Yes

2. How has this store been informed of the labeling requirements for pre-packaged foods? (You can combine multiple answers)

- Don't know the labeling requirements
- Received information from Malmö's food inspectors
- Looked up the information online
- From contact with other store owners
- Other: _____

3. How does the store buy most of its imported pre-packaged foods?

- Wholesaler
- Importer
- The store imports on its own

4. Who is responsible for the labeling of pre-packaged products that you sell in the store?

- Wholesaler
- Importer
- Producer
- The store

5. Do you have routines for controlling the labeling?

- Yes
- No

• If "yes" - What routines? _____
_____
_____

6. Do you have any labeling requirements for the supplier?

- Yes
- No

• If "yes" - What requirements? _____
_____
_____

7. When you buy from a wholesaler or importer – Is it the store or the wholesaler/importer who translates the labels into Swedish?

- Wholesaler/Importer
- The store
- Not relevant, the store never buys from wholesaler or importer

8. When a wholesaler/importer has translated the labels – How do you ensure that the labels are correctly translated into Swedish?

- No control is performed
- View the translation myself
- Personnel who has been educated about labeling performs a control
- Not relevant, the store always translates the labels on its own
- Other: _____

9. When your products don't have Swedish labels - Why haven't all of your pre-packaged foods been tagged with Swedish labels? (You can combine multiple answers)

- Don't know the labeling requirements
- Unnecessary because customers understand anyway
- Not enough language skills among the staff
- Lack of time, not enough staff for the task
- Not relevant, the store always has Swedish labels on its products
- Other: _____

10. How many percent of your customers do you think understand the language on the original labels on your imported food?

- 0-20%
- 21-40%
- 41-60%
- 61-80%
- 81-100%

11. What consequences are there when there is no Swedish label? (You can combine multiple answers)

- Insignificant, consumers understand product content anyway
- Health risk for the consumer
- Consumers cannot make a conscious product choice
- Lower sales
- Other: _____

Other comments: _____
_____
_____
_____
_____

Butiker

A & M Livs, Nobelvägen 26

Abdos Multifood AB, Danska vägen 55

Al Masawi Livs, Bergsgatan 30

Asien Trading, Möllevångstorget 12

Bagdad Livs, Ängelholmsgatan 12

Bahram Livs, Cleasgatan 1

Frukthuset, Munkhättegatan 170

God's Gift Afro Shop, Östra förstadsgatan 29

Gray's American Store Malmö, Södra Vallgatan 3

Hamurabi Livs, Ystadgatan 4

Kina Center Livs, Möllevångstorget 7

Lidl, Spångatan 11

Lucu Food i Malmö AB, Singelgatan 1

Möllans Livs, Ystadgatan 6

Netto, Lugna gatan 2-4

Özen Allfrukt AB, Lantmannagatan 59

Pol West, Södra förstadsgatan 115

Polonus, Södra förstadsgatan 87

Polsk Livs hos Sylwia, Rolfsgatan 25B

Ramys Food, Sallerupsvägen 4

Teheran Supermarket, Ystadgatan 9A

The English Shop, Gustav Adolfs Torg 8B

Värnhems Frukt & Grönt, Föreningsgatan 70

Tabell 1: Sammanfattning butiksvís av antal produkter som saknade uppgifter (inkluderar alla de granskade produkterna)

Frågor i checklistan	A	B	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Q	R	T	U	V	W	X	Z	Saknas
Finns svensk (eller snarlikt språk) märkning överhuvudtaget?	3	6	3	7	0	2	2	2	0	2	0	1	4	1	5	8	3	3	2	1	1	27%
Svensk märkning lätt att förstå, tillräckligt synlig, i samma synfält?	3	6	3	7	0	2	2	2	0	2	0	1	4	1	5	8	3	3	2	1	1	27%
Finns svensk beteckning?	9	9	5	7	5	4	4	4	1	2	0	1	5	2	6	8	4	4	6	1	1	42%
Uppfyller beteckning kraven (inte fantasinamn etc)?	9	9	5	7	5	4	4	4	1	2	0	1	5	2	6	8	4	4	6	1	1	42%
Finns svensk ingrediensförteckning?	3	6	3	7	0	2	2	2	0	2	0	1	4	1	5	8	3	3	2	1	1	27%
Uppräkning av ingredienser efter sammansatta ingredienser?	6	2	2	3	2	1	2	2	0	0	0	1	4	1	5	7	3	1	0	1	0	20%
Uppgifter om allergener enligt bilaga 1 i LIVSFS 2004:27?	3	6	4	3	5	4	0	4	0	0	0	2	4	2	6	9	3	2	1	2	0	29%
Finns mängd av särskild ingrediens som ingår i beteckning?	1	6	2	0	4	5	2	3	1	0	0	1	3	2	4	7	3	0	0	1	4	23%
Giltig nettokvantitet (i l, cl, ml, kg eller g)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,0%
Bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag?	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Svenska formuleringen "bäst före ..."?	9	6	5	7	3	7	4	2	0	2	0	2	7	1	6	8	5	5	2	1	1	40%
Svensk förvaringsanvisning?	1	2	0	3	3	1	1	0	0	1	4	1	6	2	0	1	3	1	3	2	1	17%
Namn/firmanamn/tillverkaren/förpackaren/eller säljaren?	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1,9%
Ursprung (plats)?	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2,9%
Bruksanvisning (om omöjligt att använda rätt utan)?	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2,4%

Tabell 2: Sammanfattning butikvis av antal produkter som hade brister i märkningen (inkluderar alla de granskade produkterna)

Frågor i checklistan	A	B	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Q	R	T	U	V	W	X	Z	Brister
Finns svensk (eller snarlikt språk) märkning överhuvudtaget?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Svensk märkning lätt att förstå, tillräckligt synlig, i samma synfält?	0	0	2	0	4	1	1	1	1	1	5	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	9,0%
Finns svensk beteckning?	0	0	1	0	5	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	6,7%
Uppfyller beteckning kraven (inte fantasinamn etc)?	0	0	5	0	5	1	1	4	1	1	1	5	1	1	0	0	1	2	0	0	0	14%
Finns svensk ingrediensförteckning?	0	2	3	0	9	1	2	0	1	1	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	11%
Uppräkning av ingredienser efter sammansatta ingredienser?	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Uppgifter om allergener enligt bilaga 1 i LIVSFS 2004:27?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1,9%
Finns mängd av särskild ingrediens som ingår i beteckning?	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Giltig nettokvantitet (i l,cl, ml, kg eller g)?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Svenska formuleringen "bäst före ..."?	0	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3,3%
Svensk förvaringsanvisning?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1,0%
Namn/firmanamn/tillverkaren/förpackaren/eller säljaren?	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1,9%
Ursprung (plats)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%
Bruksanvisning (om omöjligt att använda rätt utan)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%

Tabell 3: Sammanfattning butikvis av antal produkter som saknade uppgifter (inkluderar enbart de produkter som hade svensk märkning)

Frågor i checklistan	A	B	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Q	R	T	U	V	W	X	Z	Saknas
Finns svensk (eller snarlikt språk) märkning överhuvudtaget?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%
Svensk märkning lätt att förstå, tillräckligt synlig, i samma synfält?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%
Finns svensk beteckning?	6	3	2	0	5	2	2	2	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	4	0	0	21%
Uppfyller beteckning kraven (inte fantasinamn etc)?	6	3	2	0	5	2	2	2	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	4	0	0	21%
Finns svensk ingrediensförteckning?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%
Uppräkning av ingredienser efter sammansatta ingredienser?	3	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3,0%
Uppgifter om allergener enligt bilaga 1 i LIVSFS 2004:27?	1	0	1	0	5	3	0	2	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	13%
Finns mängd av särskild ingrediens som ingår i beteckning?	1	2	1	0	4	3	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	3	13%
Giltig nettokvantitet (i l,cl, ml, kg eller g)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,1%
Bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag?	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,6%
Svenska formuleringen "bäst före ..."?	6	0	4	0	3	5	2	0	0	0	1	3	0	1	0	2	2	0	0	0	0	19%
Svensk förvaringsanvisning?	0	2	0	1	3	0	0	0	0	1	4	1	2	1	0	0	1	0	2	1	1	13%
Namn/firmanamn/tillverkaren/förpackaren/eller säljaren?	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,7%
Ursprung (plats)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2,2%
Bruksanvisning (om omöjligt att använda rätt utan)?	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,7%

Tabell 4: Sammanfattning butiksvís av antal produkter som hade brister i märkningen (inkluderar enbart de produkter som hade svensk märkning)

Frågor i checklistan	A	B	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Q	R	T	U	V	W	X	Z	Brister
Finns svensk (eller snarlikt språk) märkning överhuvudtaget?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,8%
Svensk märkning lätt att förstå, tillräckligt synlig, i samma synfält?	3	0	2	0	4	1	1	1	1	1	5	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	12%
Finns svensk beteckning?	0	0	1	0	5	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	7,8%
Uppfyller beteckning kraven (inte fantasinamn etc)?	0	0	5	0	5	1	1	4	1	1	1	5	1	1	0	0	1	2	0	0	0	17%
Finns svensk ingrediensförteckning?	4	2	3	0	9	1	2	0	1	1	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	17%
Uppräkning av ingredienser efter sammansatta ingredienser?	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2,3%
Uppgifter om allergener enligt bilaga 1 i LIVSFS 2004:27?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2,5%
Finns mängd av särskild ingrediens som ingår i beteckning?	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1,5%
Giltig nettokvantitet (i l, cl, ml, kg eller g)?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2,0%
Bäst-före-dag eller sista förbrukningsdag?	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2,0%
Svenska formuleringen "bäst före ..."?	0	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	4,9%
Svensk förvaringsanvisning?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1,4%
Namn/firmanamn/tillverkaren/förpackaren/eller säljaren?	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3,5%
Ursprung (plats)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%
Bruksanvisning (om omöjligt att använda rätt utan)?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%

LUNDS UNIVERSITET

Miljövetenskaplig utbildning

Centrum för klimat- och
miljöforskning

Ekologihuset

22362 Lund